

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
KAZAK ULUSAL KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
BAKÜ AVRASYA ÜNİVERSİTESİ

VIII. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

02 - 05 Haziran 2021 - NİĞDE

TÜRK DÜNYASI
ТҮРКІ ӘЛЕМІ
ТӨРКІ ДОНЪЯҺИ

TUDAS 2021

BİLDİRİLER KİTABI

CİLT II

**VIII. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU
(2 – 5 Haziran 2021, Niğde)**

BİLDİRİLER KİTABI

CİLT II

2021 NİĞDE

Kapak Tasarımı: Recep TETİR

ISBN: 978-625-7698-52-8 (Bildiler Kitabı Takım)
978-625-7698-54-2 (Bildiriler Kitabı Cilt II)

BİLDİRİLER KİTABI

CİLT II

VIII. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

(2 – 5 Haziran 2021 Niğde)

VIII BEYNƏLXALQ TÜRK DÜNYASI ARAŞDIRMALARI SİMPOZİUMU

(2 - 5 İyun 2021-Niğde)

VIII. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮРКІ ӘЛЕМІ ЗЕРТТЕУЛЕРІ СИМПОЗИУМЫ

(2 – 5 Маусым 2021 Нийде)

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN

Arş. Gör. Mesut SÖNMEZ

CİLT II
MİLLÎ KİMLİK VE DİL

BÖLGESEL SORUNLAR/ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Avrasya'da Bölgesel Sorunlar ve Çözümler
Bölge Devletleri ve Topluluklarının Siyasi İlişkileri
Türk Dünyası ve Uluslararası Politika
Avrasya'da Enerji

TARİH/KÜLTÜR

Avrasya Devletleri ve Toplulukları Tarihi
Avrasya'da Kültürlerarası İlişkiler
Türk Topluluklarında Halk Bilim Çalışmaları

EKONOMİ

Türk Dünyasında Ekonomik Sorunlar
Avrasya'da Ekonomik İlişkiler, İşbirliği ve Bütünleşme
Türk Cumhuriyetlerinde Para ve Maliye Politikaları
Türk Dünyasında İktisat Tarihi

**VII. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu'nda
Sunulan Bildirilerin Ükelere Göre Sayısı**

ÜKELER (11)	Sunulan Bildiri Sayısı
TÜRKİYE	61
AZERBAYCAN	54
KAZAKİSTAN	41
KIRGIZİSTAN	16
ÖZBEKİSTAN	7
AFGANİSTAN	3
RUSYA FED.	2
ÇİN HALK CUM.	1
K.K.T.C.	1
IRAK	1
ÜRDÜN	1
TOPLAM	188

HRİSTİYAN BATI'YI İKNA ETMEK: UYGUR MESELESİNDE ÇİN YÖNETİMİ ARGÜMANLARININ ANALİZİ

Osman ÇALIŞKAN*

Özet: İkna sürecini kolaylaştıran en önemli unsurlardan biri de muhatabın hâlihazırda zihninde var olan kabullerden hareket edilmesidir. Toplumsal kabuller, kişisel yargılar veya öznel bazı argümantasyon kalıpları bir argümanın çıkış noktası olarak kullanıldığında muhatabı etkileme ihtimali teorik olarak artırılmış olur. Bu esastan hareketle, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uygur meselesinde uluslararası kamuoyunu ikna için kullandığı argümantasyon yapısına bakıldığında benzeri bir temellendirme tekniğine başvurulduğu görülmektedir. Toplum genelinde yaygınlık gösteren İslamofobik yargılar, oryantalist bakış açısının beslediği önyargılar ve özellikle Batı toplumlarında Müslümanlara yönelik olumsuz yaygın kanaatlerin Çin menşeli söylemde argümanların çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu çalışma, Çin'in Uygur meselesine yönelik söyleminin argümantatif yapısını tespit ederek uluslararası kamuoyunu iknada kullanılan temel argümanların rasyonel ikna edicilikten uzak olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Uluslararası basına yansıyan haberlerden derlenen argümanlar, Chaim Perelman ve Lucie Olbrechts-Tyteca'nın yeni retorik modeline göre analiz edilmiştir. Buna göre, Çin hükümeti söyleminin genel yapısına bakıldığında rasyonel ikna edicilikle ilişkisinin zayıf olduğu görülmektedir. Söylemi oluşturan temel argümanların ise genelde yaygın kanaatler üzerinden inşa edildiği tespit edilmiştir. Bu kabullerin ise dini, siyasi, tarihi ve sosyal köklerinin olduğu söylenebilir. İslam dinine ve Uygurlara yönelik geliştirilen negatif yargılar Çin argümanlarında birer çıkış noktası olarak işlev görmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Uygur Meselesi, İslamofobi, Hristiyan Kamuoyunun İknası, Çin Halk Cumhuriyeti.*

Persuading The Christian West: An Analysis Of Chinese Government Arguments In The Issue Of Uighurs

Abstract: One of the most important factors that facilitate the persuasion process is to act from the already existing acceptances in the minds of the

* Dr., Pamukkale Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, osmancaliskan@pau.edu.tr

audience. When commonplaces, personal judgments or some subjective argumentation patterns are used as the starting point of an argument, the possibility of affecting the audience is theoretically increased. On this basis, when looking at the argumentation structure used by the People's Republic of China to persuade the international public opinion on the Uyghur issue, it is seen that a similar justification technique is used. Islamophobic judgments, which are widespread throughout the society, prejudices supported by the orientalist perspective and negative commonplaces towards Muslims, especially in Western societies, constitute the starting point of the arguments in Chinese originated discourse. This study aims to determine the argumentative structure of China's discourse on the Uyghur issue and to show that the main arguments used to convince the international public are far from rational persuasion. The arguments collected from the news in the international press were analyzed according to the new rhetorical model of Chaim Perelman and Lucie Olbrechts-Tyteca. Accordingly, when we look at the general structure of the Chinese government discourse, it is seen that its relation with rational persuasion is weak. It has been determined that the main arguments that make up the discourse are generally built on common opinions. It can be said that these assumptions have religious, political, historical and social roots. The negative judgments developed against the religion of Islam and the Uighurs served as a starting point in the arguments of the Chinese administration.

Keywords: *Uighur Issue, Islamophobia, Persuasion of the Christian World, People's Republic of China.*

Giriş

Din, farklı oranlarda da olsa insan yaşamının hemen her alanını etki altına alan bir olgudur. Bu bakımdan, belirli bir dine mensup olmak, kişi için yaşam içinde çok boyutlu bir yapının inşasına zemin hazırlar. İnanç sahası bu anlamda sadece ölüm sonrasını ilgilendirmez. İçinde bulunulan dünyayı ve yaşam kapsamına dâhil edilebilecek her bir beşeri faaliyeti de içine alır. Başka bir anlatımla, “öteki dünyayı” kazanma vaadi bu dünyadaki yaşamı belirli bir sistem dâhilinde şekillendirmeyi zorunlu kılar. Bu bakımdan inanç sahasını, dar bir anlayış çerçevesinde, içine kapalı bir takım uhrevi uğraşlar saymak mümkün değildir. Bilakis bu bakış açısına göre, öteki dünyayı kazanma vaadi, bu dünyayı inanılan dine göre en iyi biçimde şekillendirmekle mümkündür. Diğer deyişle, inanılan dini anlayışa göre en iyi şekilde dizayn edilen dünya ve kişisel davranışlar bir anlamda diğer dünyada en yüce vaade erişmeyi mümkün kılar. Bu anlayış çerçevesinde, tekrar

etmek gerekir ki, din bir şekilde dünyayı, toplum ve birey yaşamını derinden etkileyen ve onu şekillendirme potansiyeline sahip güçlü bir olgudur. Nitekim sosyal ilişkileri, sanatı, siyaseti, ekonomik yaşamı şekillendirmekle birlikte özellikle insan davranışlarını biçimlendiren değerler yönüyle psikolojik tesiri göz ardı edilemez bir gerçekliktir.

Görüldüğü üzere dinin yaşam üzerine etkisi oldukça kapsamlıdır. Bununla birlikte, dinin sosyo-psikolojik düzlemdeki etkileri bu çalışmanın ilgi alanını oluşturmaktadır. Değer, inanç ve tutum gibi konular bilhassa önemlidir. Tüm bu sayılanlar ise ikna ve dolayısıyla argümantasyon konusuyla bağlantılıdır. Bir sonraki başlık altında detaylı olarak ele alınacağı gibi değer, hiyerarşiler ve toplumsal kabuller argümantasyon teorilerinin odağında yer alan konulardır. Bir argüman en basitinden bir iddia ve o iddiayı temellendirmek için kullanılan ikinci bir yardımcı ögeden oluşur. Bu yardımcı öge kimi zaman bilimsel bir doğru, olgu veya varsayımdan oluşabileceği gibi kimi zaman da bir değer veya toplumsal kabulden meydana gelebilir. Bizim konumuz açısından önem arz eden ise bu ikinci kategoride yer alanlardır. Şu durumda herhangi bir argüman, ileri sürülen iddiaya temel oluşturması için dini bir değerden veya yine dinin de beslediği toplumsal bir kabulden oluşabilir. Bu anlamda ikna edici bir söylem, rasyonel ikna edicilik (temellendirmesi olgu, doğru veya varsayımlara dayanan) dışında kendisini değer ve toplumsal kabullere yaslayan farklı bir kanaldan da ilerleyebilir.

İkna denilince kavramın iki boyutu öne çıkar. Birincisi duygu ve değerler gibi sahayı kapsayan ve genellikle irrasyonel olarak adlandırılan kısımdır. İkincisi ise rasyonel iknadır ki bunun akli bir yönü vardır. İknacı, muhatabının aklına seslenmek suretiyle rasyonel düzlemde belirli bir düşünce değişimi hedefler. Bu türden ikna tarzında ise temel bileşen argümanlardır. Diğer deyişle rasyonel bir ikna edicilikten bahsedilebilmesi için iknacının söyleminin geçerli ve güçlü bir argüman yapısına sahip olması gerekmektedir. Gelgelelim insan iletişiminin az bir kısmının bu tarzda bir ikna yöntemini benimsediğini söyleyebiliriz. Özellikle gündelik hayatta irrasyonel ikna türüne uygun iletişim etkinliklerinin çok daha yaygın olduğu gözlemlenmektedir. Sanatta, gündelik kişilerarası ilişkilerde, inanç sahasında ve bazı sosyal yapılarda bunu görmek mümkündür. Diğer yandan rasyonel ikna ediciliğin var olması gerektiğine

inanılan bilim, hukuk, düşünce ve uluslararası ilişkiler gibi alanlar bulunmaktadır. Örneğin kişisel yargıların bir hukuki davada belirli bir argümanın temelinde kullanılması kabul edilemez. Nasıl ki bilimsel niteliği olan bir araştırmada sübjektif değerlendirmeler kabul edilemezse, uluslararası ilişkilerde de (en azından uluslararası hukukun devrede olmasını gerektiren uluslararası bir problem özelinde) benzeri bir durum söz konusudur. Uluslararası hukuku da alakadar eden bir konu üzerinde belirli bir rasyonelitenin hâkim olması elzemdir. Bu durum sonu gelmeyecek problemlerin önüne geçmede ve çatışmanın çözümünde önemli bir etken olarak görülebilir.

Hukuki müdahalenin gerektiği uluslararası sorunlarda özellikle rasyonel ikna edicilik ayrı bir önemi hak etmektedir. Problemin değerler, inançlar ve kişisel çıkarlar karşısında siyasallaşmasına meydan vermemek bakımından rasyonel ikna edicilik, sürecin gereksiz uzamasının önüne geçebilmekte ve sorunun çözümünde etkin bir bakış açısının yerleşmesinde önemli görülmektedir. Aksi takdirde yukarıda da belirtildiği gibi irrasyonel unsurların söyleme hâkim olması problem çözümünü baltalayan ve onu geciktiren en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda anlatılanlarla birlikte Uygur meselesine bakıldığında farklı bir görüntünün bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Çin Yönetimi, uluslararası hukuku da görmezden gelmek suretiyle oldukça taraflı bir düşüncüyü dillendirmektedir. Uygur meselesinde tarafsız olması beklenemeyecek Çin, uluslararası kamuoyunu ikna için de olağanın dışında bir argümantasyon taktiği uygulamaktadır. Şöyle ki, rasyonel ikna edicilik kapsamında, belirli bir düşüncenin zemini yine ortalama bir akla hitap eden veya konunun uzmanı tarafından rasyonel kabul edilecek kanıtlara dayanır. Bununla birlikte, Çin özelinde, rasyonel ikna edicilikten uzak bir ikna metodu denmektedir. Uygur meselesine yönelik oluşturulan söylem, argüman tekniği olarak “özel hedef kitleye” hitap edecek şekilde kurgulanmıştır. Normal şartlar altında uluslararası bir kamuoyu için üretilen argümanların “evrensel hedef kitleye” uygun şekilde üretilmiş olması beklenir. Zira bu durum belirli bir akılçılık gerektirir. Değer yargılarından, inanç ve belli toplumsal kabullerden uzak bir yapısının olması gerekmektedir. Oysa Çin yönetimi, özel hedef kitleye hitap edilirken kullanılan bir argümantasyon tekniğini benimsemiş görünmektedir.

Çin yönetiminin benimsediği bu argümantasyon tekniğinin kendi içinde elbette geçerli bir sebebi vardır. Çin, bu argümantasyon tarzıyla özellikle Hristiyan Batı dünyasının aklına değil de duygularına seslenmeyi hedeflemektedir. Diğer tabirle rasyonel bir ikna edicilik yerine irrasyonel ikna metotlarını kullanmayı tercih etmektedir. Zira rasyonel anlamda mevcut durumu temellendirebilecek veriden ve söylemini rasyonel kılacak bir düşünce ve politikadan yoksun olduğu görülmektedir. Aşağıda bu tekniğin teorik boyutu ele alınacak, ardından Çin yönetiminin argümanları bu teknik kapsamında analiz edilecektir.

1. Yeni Retorik Çerçevesinde Düşüncenin Temellendirilmesi

Retorik, bir tartışma tasarlama ve onu icra etme sanatıdır. Tartışmadan kasıt ise bir düşüncenin keşfi, düzene sokulması ve dile dökülmesidir. Retorik, Grekçede *rheo* fiilinden türetilmiştir. *Akmak* ve ikincil olarak da *konusmak* anlamına gelmektedir. Bununla bağlantılı olarak *rhetor* (retor), acııcı konuşma yapan kimse anlamında kullanılmıştır (Coppée, 1869, s. 13,14). Nitekim bir diğer tanımda retorik, tarafların belirli bir konu üzerinde farklılığı tartışmaları anlamında kullanılmaktadır (Meyer, 2009, s. 14). Aristoteles geleneğine bağlı klasik anlayışta ise retorik, *güzel ve ikna edici konuşma* olarak tarif edilir (Crusius & Channell, 2000, s. 9). Yeni retorik ise, “retoriği güzel konuşma, inandırma teknikleri gibi işlevsel kavramlarla ele alan klasik geleneği aşarak, kazandığı yeni anlamıyla insanlar arasındaki tüm sembolik iletişimi ya da insanların sembolik eylemlerini içerecek biçimde, dil/metin/konuşma üzerine yapılacak analizler için hem teorik hem de yönetsel bir perspektif sunmuştur” (Ünlü, 2018, s. 58). Bu çalışmanın kuramsal çatısını, yeni retorik teorisine en önemli katkıyı sağlayan Chaim Perelman ve Lucie Olbrechts-Tyteca’nın aynı isimli teorisi oluşturmaktadır. Perelman yeni retoriği bir argümantasyon teorisi olarak görür. Zira Olbrechts-Tyteca ile yazdığı eserin ismi *Yeni Retorik: Argümantasyon Üzerine Bir Değerlendirme* adını taşımaktadır. Bu bakış açısında argümantasyon, konuşanın muhatabına karşı ürettiği bir tez içerir. Buradaki amaç ise muhatabın öne sürülen teze inanmasını ve onun ikna edilmesini sağlamaktır (Perelman, 1979, s. 9). Görüldüğü üzere belirli bir değişim olmasına rağmen özü itibarıyla retorik aynı kalmıştır. Nitekim Perelman (1979, s. 1-6) eserinde, bir anlamda gelinen noktaya geri

dönüldüğünü vurgular. Bu bakımdan klasik retorik sonrası retorik anlayışı ve uygulamalarındaki dönüşüm neticesinde tekrardan ikna edici konuşmaya doğru bir yönelim olmuştur. Bu da retorik argümantasyon boyutunun yeniden önem kazanmasını sağlamıştır.

Perelman ve Olbrechts-Tyteca'nın (1971, s. 67-83) yeni retorikinde bir argümanı temellendirme işinde iki ana yapıya işaret edilir: Birincisi *gerçek* (real) kategorisindeki doğru, olgu ve varsayımlar, ikincisi ise *yeğlenen* (preferable) kategorisindeki değer, hiyerarşiler ve argüman gözesidir. Evrensel hedef kitlede, hatibin konuşması gerçek kategorisinde yer alan unsurlar tarafından şekillenir. Bu anlamda akıllı olan her bir varlık evrensel hedef kitleye dâhil edilebilir. Diğer yandan özel hedef kitlede ise hatibin, konuşmasını yeğlenen kategorisi altındaki unsurlara göre şekillendirmesi beklenir. Özel hedef kitle ise örneğin Amerikalılar, Hristiyanlar veya yaşlı insanlar olabilir (Gross & Dearin, 2003, s. 32-36). Bu araştırmanın ise esas odaklandığı kısım yeğlenen kategorisindeki bileşenler olacaktır.

Argümantasyon konusunda olgu, belirli verilerle nesnel bir gerçekliğe atıfta bulunmaya gönderme yapar. Bu kapsamda olgulardan söz edildiğinde, düşünen birçok varlık arasında yaygın olarak kabul edilen veya tüm insanlar için ortak olan şeyler kastedilir. Bu çerçevede, olgulara dayalı bir argüman ileri süren için ilgili olguyu destekleme ihtiyacı gerekmez (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1971, s. 67). Olgular, evrensel hedef kitle tarafından hâlihazırda kabul edilmiş olduğu için muhatabı bu olguların geçerliliği üzerinde inandırmaya gerek bulunmaz (Perelman, 1979, s. 15). Olgular genelde tartışmaya açık şeyler olarak görülmezler. En azından yeni bir teorinin geçerli bir yöntemle aksini ispatlayıncaya kadar geçerli olan bir olgu öyle kabul edilmeye devam eder. Şu haliyle olgulara dayalı bir argümanın, usul bakımından bir kusuru yoksa güçlü bir argüman olarak anılabilir. Diğer yandan doğrular yine olgular örneğinde olduğu gibi tartışma içinde tarafların üzerinde daha kolay uzlaşma sağlayabilecekleri yapılar olarak bilinirler. Dolayısıyla, bahse konu olan tarafların uzlaşısı daha mümkün olan öğelerden biri olarak görülebilir. Nitekim olgular üzerinde söylenen her şey bilimsel doğrular için de geçerlidir. Doğru terimi, olgular arasındaki bağlantılarla ilgili daha karmaşık sistemlere uygulanır (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1971, s. 69). Diğer yandan, olguları ve doğruları kabul etmenin yanı sıra, sözün

muhatapı varsayımları da kabul eder. Buna rağmen, varsayımlar evrensel bir uzlaşmaya zemin hazırlasa da, bunları tümünden kabul etme azami olmanın gerisinde kalır. Muhatap, ilgili varsayımın pekiştirilmesini talep edebilir. Aslında, bir varsayımı kabul edenler, normalde bu pekiştirmeyi de hesaba katarlar (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1971, s. 70). Görüldüğü üzere gerçek kategorisinde yer alan üç bileşen de bir tartışmada argümanın temeli olarak sunulduğunda kabul edilme anlamında ve onun geçerliliği üzerinde taraflar arasında bir uzlaşma vardır. Bununla birlikte aynı şeyin yeğlenen kategorisinde yer alan bileşenler için geçerli olduğunu söylemek zordur.

Yeğlenen kategorisi, Perelman'ın yeni retoriğinde üç bileşenden oluşur: Değerler (values), hiyerarşiler (hierarchies) ve argüman gözesi (loci). Evrensel hedef kitleye hitap eden argüman temellendirme bileşenlerinin yanında bir de belirli gruplara (özel hedef kitle) hitap eden argümanların çıkış noktalarını oluşturan öğelere ihtiyaç duyulur. Bunların ilki, Perelman'ın oldukça önem verdiği değerlerdir. Perelman & Olbrechts-Tyteca'ya (1971, s. 74-76) göre, bazı bilim dallarında değerler dışlanırlar. Oysa değerler, bir tartışmada tüm tarafları bağlayıcı bir norm ortaya koymasa da bir şekilde argümanın bir parçası olurlar. Bu yönüyle spesifik bir grup için argümanın temelini oluşturan unsur olarak argümantasyon sürecinde etkin olarak yer alabilirler. Diğer yandan Perelman & Olbrechts-Tyteca'nın (1971, s. 81) ifade ettiğine göre değer hiyerarşileri, bir argümanın yapısı için değerlerden daha önemlidir. Zira değerler argümanın birçok muhatapı tarafından kabul edilebilir ancak kabul edilme derecesi bir kişiden diğerine göre değişkenlik gösterir. Yeğlenen kategorisindeki son bileşen ise argüman gözesidir. Argüman gözeleri, Arsitoteles'in *Topikler* eserinin başlıca terimlerinden biridir. Topoi ya da loci olarak kullanılan terim İngilizce'de places olarak karşılık bulur. Bu çalışma kapsamında ise argüman gözesi olarak karşılanmıştır. Zira bu terim, özü itibarıyla, bir kişinin argümanını inşa ederken yardım alabileceği belirli kalıplara vurgu yapar. Bu kalıpların bulunduğu yer bir su gözesine (menba) benzetilebilir. Nasıl ki suya ihtiyacı olan bu gözeye uğrarsa düşüncesini inşa etmek, argümanını geliştirmek isteyen tartışmacı da argüman gözesine gider ve ilgili düşünce özelinde bu yerden en uygun argüman kalıbını seçer. Nitekim Perelman ve Olbrechts-Tyteca (1971) argüman gözesini argümanlar için bir tür depo olarak

adlandırılabileceğini belirtirler (s. 83). Klasik retorikçilerin belirttiğine göre çok farklı türde argümanlar üretilebilse de yaygın argüman kalıpları, yaygın başlangıç noktaları ve yaygın temalar vardır. ...Bu argüman kalıpları yaygındır çünkü bunlar ortak kanaatlere (yaygın inanışlara) dayanırlar. İşte bu uzlaşma noktaları (areas of agreement) Grekçe’de *topoi*, Latince’de *loci* olarak anılırlar. İki terim de “yerler” (places) anlamına gelir ve tam olarak karşılığı “yaygın söz” (commonplaces) anlamındadır. Yaygın söz birinin ne hakkında tartıştığı değil, argüman sahası babında kabul ettiğiidir. Argümanın konumlandırılmasıdır. Bunlar ayrıca, tekrar etmek gerekirse birinin argüman geliştirme araçlarını bulduğu yerlerdir (Lawrie, 2006, s. 45,46). Kısaca özetlemek gerekirse yeğlenen kategorisine bağlı yapılan bir temellendirmenin gerçek kategorisine bağlı olarak yapılabileceğine göre uzlaşma ihtimali daha düşüktür.

2. Çin Yönetiminin Uygur Meselesine Yönelik Argümanlarının Analizi

Çin hükümetinin Uygur meselesi kapsamında geliştirdiği söylemin argümantasyon analizine girişmeden evvel bu argümanların içeriğini oluşturan tartışma konularını ele almak gerekmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki bu tartışma konuları oldukça kapsamlı, çok boyutlu ve sayı olarak çok fazladır. Bu sebeple, tartışmaların içeriğini oluşturan konuların uluslararası basın tarafından en fazla öne çıkarılanı, muhatapları tarafından en fazla dillendirilenleri ele alınacaktır. Böylelikle Uygur meselesinin basına yansıyan en temel ve en önemli tarafları analiz edilmiş olacaktır.

Uluslararası basında taranan haberler doğrultusunda en fazla gündeme taşınan konunun “kamplar” olduğu görülmektedir. Çin hükümetinin ifadesiyle bu kamplar “mesleki eğitim merkezleri”, konuya eleştirel yaklaşan kişi ve kurumlar tarafından da “toplama kampı” olarak anılmaktadır. Pekin yönetimi bu kampların *insanlara yeni beceriler kazandırmak ve İslamcı ayrılıkçıların sebep olduğu radikalleşmeyi gidermek* maksatlı tesis edildiğini savunmaktadır (Forrest, 2021). BM verilerine göre kamplarda en azından 1 milyon Uygur tutuklu bulunmaktadır (Sputnik News Türkçe, 2021). “Çin’in bölgedeki Müslüman azınlığı kamplarda çalıştırdığı, zorla doğum kontrolü ve kısırlaştırma uyguladığı iddiaları uluslararası kamuoyunda tepki çekmişti. Kampların varlığını önce reddeden Pekin, daha sonra” bunu kabul etmek zorunda kalmıştır (Deutsche

Welle Türkçe, 2021). “Yine ASPI tarafından hazırlanan ‘Sincan Veri Projesi’ adlı raporda da, Çin’in Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde, 2017’den bu yana ‘mesleki eğitim merkezi’ adı altında bölgede yaşayan insanları yargı kararı olmadan alıkoyduğu 380’den fazla yeni eğitim kampı ve gözaltı merkezi kurulduğu ileri sürülmüştü” (Doğru, 2021). “Pekin hükümetine ait istatistikler ve resmi belgelerin yanı sıra 30 eski mahkûm, azınlık mensubu aile üyeleri ve bir ‘gözaltı kampı eğitmeniyle’ yapılan röportajlara dayanan araştırmayla ilgili haberde, ‘Sincan’da 4 yıldır süren bu kampanya, bazı uzmanların ‘demografik soykırım’ olarak nitelediği bir duruma sürüklüyor’ ifadesi yer aldı” (Independent Türkçe, 2021). Independent yayın organının (Öğreten, 2021) konuyu ele alan bir başka haberi, “Washington DC merkezli Newlines Strateji ve Politika Enstitüsü yeni yayımladığı raporda, Çin hükümetinin Uygurlara yönelik politikalarıyla Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi’ndeki bütün maddeleri ihlal ettiğini duyurdu. ...Cinsel saldırı, psikolojik işkence, kültürel beyin yıkamaya teşebbüs ve kamplarda bilinmeyen sayıda ölüm iddialarını detaylarıyla aktaran raporda” dikkat çekici tanık ifadeleri yer almaktadır. Tanık ifadelerine yer verilen aynı haberde bir Uygur, Çin politikalarına ilişkin tanıklığını şöyle ifade etmektedir:

‘Doğu Türkistan’da bize çok zulmediliyordu. Namaz kıldığı için hapse atılanlar, kamplara gönderilenler çok oldu. Ben de sessiz kalamadım ve bu uygulamalara karşı çıktım. Sonunda kendim için değil ama ailem için korktuğumdan Türkiye’ye kaçmak zorunda kaldım’ diyen Uygur Türkü, o günden beri yalnızca bir kez konuşabilmiş annesiyle; Çin’in Uygur Türklerinin, ailenin yurt dışındaki fertleriyle konuşmasını yasakladığını söylüyor. Yurt dışındakilerle görüşmek, Çin’in kontrolündeki 30 milyonluk topraklarda kampa gönderilmek için bir gereççe.’

Bununla birlikte, “BBC’ye konuşan bazı eski tutuklular ve bekçiler, kamplarda organize bir şekilde yürütülen kitlesel tecavüz, cinsel taciz ve işkence olduğunu, bunu kendilerinin yaşadığını veya gördüğünü” belirtmektedir (BBC News Türkçe, 2021). Çin yönetimi Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde kaç kamp bulunduğunu, kamplarda tutulan kişi sayısı ve bunların ne kadarının serbest bırakıldığına yönelik bilgi vermekten kaçınmaktadır. ... BM ve diğer uluslararası örgütler kampların incelemeye açılması çağrısı yapsa da Pekin yönetimi buna yanaşmamaktadır. Çin, şimdiye kadar sadece kendi belirlediği kamplarda az sayıda diplomat ve gazetecinin kısmi incelemesine müsaade etmiştir. Çin makamları serbest bir şekilde ve

geniş çaplı inceleme isteklerini geri çevirmektedir (Doğru, 2021). Görüldüğü üzere “kamplar sorunu” Uygur meselesinin en tartışmalı konularından biridir. Bu çerçevede ortaya konulan tüm kanıtlara rağmen Çin yönetimi problemleri görmezlikten gelmeyi tercih etmektedir.

Uygur meselesinde tartışmalara konu olan bir diğer önemli konu “zorla çalıştırılma” olarak adlandırılabilir. Uygur meselesine dair kapsamlı çalışmaları bulunan Adrian Zenz, “Washington merkezli Küresel Politika Merkezi adına hazırladığı raporunda Uygur Türkleri ve diğer azınlıkların, çalışma kampları dışında Sincan’ın batı bölgesindeki pamuk tarlalarında zorla çalıştırıldıklarına dair görüntülü ve yazılı somut kanıtlara yer vermektedir. ...Raporda, 2018’de Doğu Türkistan’ın üç bölgesindeki pamuk tarlalarına 570 bin kişinin zorla devlet tarafından gönderildiği yazılmış, polis gözetiminde pamuk toplama işinde çalıştırılan Uygur Türklerine çok düşük ücret verildiği” belirtilmiştir (Euronews Türkçe, 2021). Buna ek olarak, Cenevre’de açıklama yapan 16 uzman, Uygurların zorla tutulduğu ve çalıştırıldığı kamplardan edindikleri bilgileri kamuoyuyla paylaşmıştır: “BM uzmanlarının açıklamasına göre çok sayıda Uygur tarımda, tekstilde, otomobil ve teknoloji sektörlerinde insani barınma koşullarından mahrum şekilde zorla çalıştırılıyorlar. Birçok Uygur’un başka eyaletlere götürüldüğünü belirten BM uzmanları, burada keyfi gözaltı, insan ticareti, zorla çalıştırılma ve köleleştirme ile karşı karşıya kaldıklarını” belirtmektedir (Deutsche Welle Türkçe, 2021). Çin yönetimi zorla çalıştırılmak üzere kitlesel insan transferini de yine kamplar meselesinde olduğu gibi görmezlikten gelmektedir.

Çin’in son yıllarda Uygur bölgesindeki politikalarına yönelik en fazla eleştiri alan konulardan bir tanesi de “kısırlaştırma” konusu olduğu görülmektedir. Associated Press’in yaptığı araştırmaya göre Uygur kadınların belli sayıdan fazla çocuk sahibi olduğunda para cezası ve gözaltı uygulamalarına maruz kaldığı görülmektedir. Araştırmaya göre, Uygur kadınları rahim içi araç (RİA) kullanmaya, kısırlaştırmaya, hatta kürtaj olmaya zorlanmaktadır (Forrest, 2021). Bu politika, Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde demografik yapının değiştirilmesi amacını taşıdığı fikrini kuvvetlendirmektedir.

Çin politikalarına yönelik bir başka eleştiri konusu ise Uyguların dini yaşamlarının kısıtlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. “İnsan hakları kuruluşları, Çin hükümetinin,

Uygurların dini ve diğer özgürlüklerini kısıtladıklarını” vurgulamaktadırlar (BBC Türkçe, 2021). Bu iddiayı doğrular nitelikte “yerel resmi ve sivil kaynaklardan edinilen bilgilerle uydu fotoğrafları üzerinden yapılan incelemeler sonucu 2017’den bu yana, bölgedeki kutsal mekânların yaklaşık üçte birine denk gelen yaklaşık 8 bin 500 dini yapının yıkıldığı, kutsal alanların da silindiği” kaydedilmektedir (Doğru, 2021). Çin devletinin İslami yaşam pratiklerini radikalliğin ve terörün bir yansıması olarak görmesi dini mekânlar konusundaki bu uygulamaları yapabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

Çin devletinin ideolojik telkinleri ise politik özgürlük konusundaki problemlerden bir diğeri olarak gözükmemektedir. Kamusal yaşamdaki siyasi telkinlerin yanı sıra kamplardaki uygulamalar dikkat çekici boyuttadır. “Sürgündeki Uygurların oluşturduğu Dünya Uygur Kongresi (WUC) gözaltına alınan kişilerin herhangi bir suçlama yöneltilemeksizin bu merkezlerde tutulduğunu ve Çin Komünist Partisi (ÇKP) sloganları atarak beyin yıkama teşebbüslerine maruz bırakıldığını ileri” sürmektedir (Forrest, 2021). Bakıldığında bu iddianın dolaylı olarak Pekin yönetimi tarafından doğrulandığını da söylemek mümkündür. Nitekim kampların varlık amacına yönelik yapılan açıklamalarda *cihatçı örgütler ve radikalleşmeye karşı* bu kampların inşa edildiği belirtilmişti. “Eğitim” merkezlerinde komünist parti propagandası, Çin kültürünün empoze edilmesi ve geniş manada her türlü ideolojik telkinin yapılıyor olması ihtimalini arttırmaktadır.

Tüm bu tartışma konularının yanında Çin yönetiminin “tutuklama gerekçeleri” ele alınması gereken kayda değer bir diğer konu olarak karşımızda durmaktadır. Uygurların kamplara gönderilmesi için yersiz ve basit gerekçelerin bulunduğu, tüm bu işlemlerin keyfi şekilde yapılabildiği aktarılmaktadır (BBC News Türkçe, 2021). Tutuklama gerekçeleri konu kapsamında önemli bir noktadır. Her devletin suçu ve suçluyu engellemeye yönelik faaliyetleri kabul edilebilir bir reflekstir. Elbette bunun hukuki ilkeler kapsamında ve haklı gerekçelerle yapılmış olması şartı aranmalıdır. Bununla birlikte Çin yönetiminin bu konudaki uygulamalarına getirilen eleştiriler ve vaka örnekleri tutuklamalarda birçok haksızlığın yapıldığını göstermektedir. Tanık ifadelerinden anlaşıldığına göre, yurt dışındaki akrabasını aramak, İslam dini

hakkında konuşmak ve Çin yönetimini eleştiren medya paylaşımları yapmak kamplara gönderilmek için yeter gerekçe sayılabilmektedir.

Bu başlık altında şimdiye kadar Uygur meselesine yönelik tartışmaya sebep olan konular aktarıldı. Araştırmanın bundan sonraki kısmında, Çin yönetiminin meseleye yönelik geliştirdiği söylem çerçevesinde yine Çin devletinin ortaya koyduğu argümanların analizi yapılacaktır. Bu bağlamda, Çin yönetiminin Uygur meselesine yönelik söyleminde argümantatif anlamda üç karakteristik özellik tespit edilmiştir:

Birincisi, Çin yönetiminin kendi ileri sürdüğü iddiaların, bu iddiaları temellendirecek destekten mahrum olması durumudur. Dolayısıyla bu özellik sebebiyle aslında bir argüman niteliği bile taşımadığı söylenebilir. Çin söylemine bakıldığında, tartışma kapsamında yapılan eleştirilere karşılık kendi lehine olan basit iddialarla karşılık verdiği görülmektedir. Örneğin Çin'in insan hakları konusunda "parlayan bir yıldız" olduğu, Uygurların hiçbir dini ve kültürel kısıtlamaya maruz kalmadığı, kampların sadece meslek edindirme merkezleri olduğu ve yaklaşık 1 milyon işçinin kendi rızasıyla pamuk tarlasında çalıştığı iddia edilmektedir. Argümantatif manada problemler nokta şu ki bu iddialar kanıtlarıyla birlikte sağlaştırılmamaktadır. Bu görünüm ise söylemi, geçerli ve kuvvetli bir argüman yapısından ziyade temellendirilememiş basit iddialar haline dönüştürmektedir.

İkincisi, iddia ve argümanlara yönelik bir karşı argüman geliştirmek yerine yalanlama yapılması ve aleyhteki iddianın cevapsız bırakılmasıdır. Uygur meselesine yönelik ortaya çıkan fotoğraf, video, tanık ifadeleri, istatistiki bilgiler, bizzat Çin devletinin yayınladığı veriler, araştırma ve diğer tüm delillere rağmen Pekin yönetimi bu kanıtları görmezlikten gelmektedir. Örneğin Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, soykırım iddialarına karşılık "gülünç derecede saçma, bu söylenti tümünden yalan" gibi ifadeler kullanmaktadır (Sputnik News Türkçe, 2021). Zorla kısırlaştırma ve baskıcı bir rejim kurma suçlamasına karşılık ise yine benzer şekilde bunların "yalan ve saçma iddialar" olduğu söylenmekle yetinilmektedir (BBC Türkçe, 2021). Bir başka açıklamada aynı şekilde soykırım suçlamalarına karşılık Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hua Chunying, söz konusu iddialara "sansasyonel yanlış iddialar" ve "ölçsüz yalanlar" diyerek karşılık vermektedir (BBC News Türkçe, 2021). Verimli bir tartışma ortamında, mantık ilkeleri

doğrultusunda, olması gereken şey rakibin sözlerini çürütme yoluna gitmektir. Çin idari makamları ise böyle bir karşılık yerine iddiayı doğrudan reddetme ve yalanlama yoluna gitmektedir ki bu durum tartışma teorileri bağlamında kusurlu bir yaklaşımdır.

Üçüncüsü; var olan kısıtlı argümanların ise özel hedef kitleye yönelik argüman gözesi menşeli olmasıdır. Daha ikna edici olması bakımından ve konunun önemine binaen, Çin devletinin argümanlarının evrensel hedef kitleye hitap edecek şekilde olması beklenebilirdi. Konunun uluslararası bir boyut kazanması, ağır suçlamalar, uluslararası örgütlerin raporları ve diğer tüm kanıtlar karşısında böyle bir argümantasyon yapısının tercihi daha anlamlı ve daha etkili olabilirdi. Bununla birlikte Çin yönetimi iddiaları cevapsız bırakmayı, verdiği cevaplarda da basit yalanlama cümlelerini tercih ettiği görülmüştür. Bu anlamda en dikkat çekici argümantatif strateji, Perelman modelinde niteliği açıklandığı gibi özel hedef kitleye yönelik değerler, hiyerarşiler ve argüman gözesi kategorisinden argüman temellendirme yoluna gidilmiş olmasıdır. Bu kategoriden ise bilhassa argüman gözesi kategorisinden temellendirme yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda, en temel ve yaygın olarak dillendirilen argümanın şu olduğu görülmektedir: *Eğitim kampları bir ihtiyaçtır; çünkü İslami ayrılıkçı ve radikallerin ıslahı burada yapılmaktadır.* Bu türden bir argümana başvurulması ise aşağıda detaylandırılabilceği gibi planlı bir düşüncenin yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Çin devleti, kamplarda tutulan Uygurların radikal, ayrılıkçı ve “İslami terör” örgütleriyle bağlantısı olduğunu veya bunlara bir şekilde sempati beslediğini iddia etmektedir. Böylelikle politikasını meşrulaştırma yoluna gitmekte, soykırım ve diğer insan hakkı ihlallerinin üzerini örtmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de tüm dünyada insanların zihnine yerleşen “İslami terör” algısını argümanının zeminine yerleştirmektedir. Dünya kamuoyunda ve özellikle Batı ülkelerinde Uygur meselesine yönelik gelişen hassasiyeti kırmak adına Batılının zihnine yerleşen “İslam ve terör” bağdaştırmasından yararlanmaktadır. Bu durum, hedef kitlenin akli yönüne değil duygu ve öznel tarafına seslenmektedir. Bu yönüyle rasyonel bir ikna edicilikten ziyade irrasyonel bir ikna yöntemi denenmekte, Batı kamuoyunda İslam adına yerleşen negatif düşünceler Çin yönetimi tarafından avantaja çevrilmeye çalışılmaktadır. Zira bu strateji, uluslararası platformlarda geçerli ve

güçlü argümanlar üretmek yerine kısa yoldan iknayı sağlama çabası gütmektedir. Dikkatle bakıldığında eleştiri konularına cevap vermek, açıklamalarda bulunmak veya aksini ispat etme çabası yerine yalanlama yapılmakta ve yaygın kanaatler üzerinden kamuoyu oluşturmaya çalışılmaktadır. Soykırım, zorla çalıştırma, kısırlaştırma, demografik değişim ve diğer ciddi iddialar cevapsız bırakılmaktadır. Bu durum, Uygurların ve Uygur meselesini yakından takip eden tarafların iddialarında haklı olduğu ihtimalini kuvvetli şekilde arttırmaktadır. Nitekim Çin'in bu durumu kabul etmesinden bağımsız olarak, hâlihazırdaki güçlü kanıtlar vaziyetin iddia edildiği gibi olduğunu kendi başına kanıtlamaktadır.

Sonuç

Toplumsal düzeydeki yaygın kanaatler argüman inşa etmede kullanılabilir en kestirme ve en kolay stratejilerden biridir. Her ne kadar evrensellik ilkesini karşılamasa ve çoğu durumda öznel kalsa da ciddi konularda bile bir argümanın zeminini oluşturabilmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan konuda da olduğu gibi uluslararası hukukun devrede olması gereken ciddi bir meselede bile kendine yer bulabilmektedir. Evrensel kabul edilen insani değerlerin savunulmasında aynı stratejiden istifade etmek uygun bir argümantasyon seçeneği olarak görülebilse de çalışmanın da konusunu oluşturan benzeri durumlarda bu tercihin sebebi tartışmalıdır. Zira akılclığın azami düzeyde olması beklenen bir konu kapsamındaki tartışmada irrasyonalizme doğru meyletmek basit bir strateji hatası olarak görülemez. Çin gibi köklü bir geleneği olan büyük bir devletin böyle bir hataya düştüğünü savunmak da fazla iyimserlik olur. Şu durumda, bunun bilinçli bir tercih olduğu çıkarımında bulunmak kaçınılmaz durmaktadır. Yeniden hatırlamak gerekir ki Çin yönetimi, strateji gereği ve Hristiyan Batı kamuoyunu ikna etmek maksatlı böyle bir argümantasyon tekniğine başvurmuş olması büyük olasılıktır. Bunun sebebi de açıktır: Batı dünyasında Uygurlar için yükselen desteğin kırılmasıdır.

Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki tarihi çatışmaya bağlı olarak olumsuz yaygın inanışlar bu sefer alışıldık olmadık bir biçimde komünist bir ülke tarafından kendi çıkarlarını korumak için söyleme malzeme yapılmaktadır. Ne Hristiyan ne de Müslüman olan Çin, Batı dünyasında yönetimi altındaki Müslüman Uygurların lehine oluşan desteği kırmak için “Hristiyan zihinlerdeki olumsuz kanaatleri” harekete geçirecek mesajlar tasarlamaktadır. Yerinde

olduğu anlaşılan suçlamalar karşısında Çin yönetimi cevap vermekte zorlanmaktadır. Uygurların yaşadığı problemlere gösterilen kanıtlar ciddi miktardadır. Çok farklı uluslararası kuruluşlar meselenin farklı yönlerini gündeme taşımakta ve bunları belgelendirmektedir. Böylesine bir tablo karşısında Çin devletinin rasyonel ikna edicilik bakımından yapabileceği pek fazla bir şey bulunmamaktadır. Mevcut durumda ya iddiaları reddetmekte veya yalanlamaktadır. Bir üçüncü seçenek olarak da araştırmanın da temel bulgusu olan argümanını ortaya koymaktadır. Böylelikle Batı dünyasında, insanların İslam ve Müslümanlar hakkındaki olumsuz kanaatlerinden istifade etmek yoluyla kamuoyu oluşturmaya çalışmakta ve soykırımı varan politik icraatlarını meşrulaştırma yoluna gitmektedir.

Dünya kamuoyunda kendisine yer bulan Uygur meselesinin Batı ülkeleri tarafından Çin'e karşı siyasi yaptırım aracı olarak kullanıldığı eleştirileri yapılmaktadır. Çin söylemi bu iddiayı da gündeme getirerek kendini savunmaktadır. Başta ABD olmak üzere gelişmiş Batı ülkelerinin Uygur meselesini politik malzemeye dönüştürdüğü fikri doğru olsa da bu durum Uygurların problem yaşamadığı anlamına gelmez. Uygur meselesi bu tartışmadan bağımsız olarak varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla Çin devletinin her türlü insan hakkı ihlali devam etmektedir. Bu haliyle, dış politikadan ve ekonomik ilişkilerin tesirinden uzak tutularak Uygur meselesi çözüme kavuşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- BBC News Türkçe*. (2021, Nisan 16). BBC News Türkçe Web Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56315169> adresinden alındı
- BBC News Türkçe*. (2021, Nisan 18). BBC News Türkçe Web Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55723325> adresinden alındı
- BBC Türkçe*. (2021, Nisan 18). BBC Türkçe Web Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56590038> adresinden alındı
- Coppée, H. (1869). *Elements of Rhetoric: Designed as a Manual of Instruction*. E.H. Butler & Company.
- Crusius, T. W., & Channell, C. (2000). *The Aims of Argument: A Rhetoric and Reader*. Mayfield Publishing Company.
- Deutsche Welle Türkçe*. (2021, Nisan 17). Deutsche Welle Türkçe Web Sitesi: <https://www.dw.com/tr/bmden-%C3%A7indeki-uygur->

kamplar% C4% B1-ile-ilgili-a% C3% A7% C4% B1klama/a-57043968
adresinden alındı

Deutsche Welle Türkçe. (2021, Nisan 15). Deutsche Welle Türkçe Web Sitesi: <https://www.dw.com/tr/hrw-uygur-%C3%B6zerk-b%C3%B6lgesinde-kovu%C5%9Fturmlar%C4%B1n-say%C4%B1s%C4%B1-artt%C4%B1/a-56670735> adresinden alındı

Doğru, İ. (2021, Nisan 16). *Dünya: Anadolu Ajansı.* Anadolu Ajansı Web Sayfası: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinin-son-3-yilda-uygurlara-ait-yaklasik-8-bin-500-dini-mekani-yok-ettigi-iddiasi/1985878> adresinden alındı

Euronews Türkçe. (2021, Nisan 17). EuroNews Türkçe Web Sitesi: <https://tr.euronews.com/2021/03/09/uygur-turklerinin-zorla-cal-st-rld-g-n-raporlayan-arast-rmac-ya-cinli-sirketlerden-dava> adresinden alındı

Forrest, A. (2021, Nisan 15). *Yazarlar: Independent Türkçe.* Independent Türkçe Web Sitesi: <https://www.indyturk.com/node/218921/yazarlar/uygur-halk%C4%B1-neden-%C3%A7inin-bask%C4%B1s%C4%B1-namaruz-kal%C4%B1yor> adresinden alındı

Gross, A. G., & Dearin, R. (2003). *Chaim Perelman.* Albany: State University of New York Press.

Independent Türkçe. (2021, Nisan 16). Independent Türkçe Web Sitesi: <https://www.indyturk.com/node/204021/d%C3%BCnya/ap%E2%80%99nin-ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1-%C3%A7in%E2%80%99-uygurlara-y%C3%B6nelik-%E2%80%9Corant%C4%B1s%C4%B1z%E2%80%9D-do%C4%9Fum-kontrol-bask%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1> adresinden alındı

Lawrie, D. G. (2006). *Speaking to Good Effect: An Introduction to the Theory and Practice of Rhetoric.* Sun Press.

Meyer, M. (2009). *Retorik.* Ankara: Dost Kitabevi.

Öğreten, T. (2021, Nisan 16). *Dünya: Independent Türkçe.* Independent Türkçe Web Sitesi: <https://www.indyturk.com/node/327451/d%C3%BCnya/i%CC%871k-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z-rapor-%C3%A7in-uygurlarayapt%C4%B1klar%C4%B1yla-bm-soyk%C4%B1r%C4%B1m-s%C3%B6zle%C5%9Fmesinin-t%C3%BCm> adresinden alındı

Perelman, C. (1979). *The New Rhetoric and the Humanities.* Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.

Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1971). *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation.* London: University of Notre Dame Press.

Sputnik News Türkçe. (2021, Nisan 15). Sputnik News Türkiye: <https://tr.sputniknews.com/asya/202103071043972870-cin-disisleri-bakani-uygur-soykirimi-iddiasi-gulunc-derecede-sacma/> adresinden alındı

Ünlü, Ç. Y. (2018). Retorikte Alan Temelli Dönüş ve Katılımcı Eleştirel Retorik. *Moment*, 57-78.